

Jasna Reščičⁱ

Wisława Szymborska pri pouku književnosti v srednji šoli

Wisława Szymborska (1923–2012) je sodobna poljska pesnica in dobitnica Nobelove nagrade za književnost (1996). Njena pesem »Radost pisanja« je uvrščena v učni načrt za slovenščino za srednje šole. V svoji poeziji Szymborska na igriv in lahkoten način upesnjuje raznovrstne teme, njene pesmi pa se pogosto zaključijo s presenetljivo poanto. Zaradi navezav na najrazličnejše zunajliterarne teme je njena poezija primerna za medpredmetno povezovanje ali kot uvodna motivacija pri drugih predmetih. V razpravi uvodoma predstavim pesnico in jo umestim v literarno zgodovinski kontekst. Sledi predstavitev obravnav Szymborske v treh potrjenih učbenikih za književnost pri pouku slovenščine v tretjem letniku gimnazij in srednjih šol. V nadaljevanju po posameznih šolskih predmetih kratko predstavim pesmi, ki jih je mogoče uporabiti pri medpredmetnem povezovanju. Razprava se zaključi s predlogom za obravnavo pesmi »Mačka v praznem stanovanju« in »Psalm«. Pesmi sta za šolsko obravnavo zanimivi zaradi za avtorico značilne nenavadne perspektive in teme.

Ključne besede: Wisława Szymborska, slovenščina v srednji šoli, medpredmetno povezovanje, tabu teme

Wisława Szymborska in the Secondary School Curriculum

Wisława Szymborska (1923–2012) was a Polish poet who received the Nobel Prize in Literature in 1996. Her poem "The Joy of Writing" is a part of the secondary school curriculum in Slovenia within the framework of the subject Slovene. In her poetry, Szymborska playfully and lightly discusses many different themes. Furthermore, her poems often have an unexpected ending. Due to the wide spectrum of topics she deals with, her poems are well-suited for making interdisciplinary connections and are appropriate as introductory materials for a variety of different subjects. In this paper,

ⁱ Ljubljana; jasna.r2014@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-1636-6123>

Szyborska is presented firstly in the context of literary history. Secondly, approaches to Szyborska and the focal poem in three different third grade textbooks are discussed. Thirdly, other poems suitable for interdisciplinary connections are noted for each subject. Lastly, examples of school interpretations of the poems “Cat in an Empty Apartment” and “Psalm” are provided. Both poems are highly suitable for use in the secondary school curriculum due to their respective themes and unusual perspectives.

Keywords: Wisława Szymborska, Slovene in secondary school, interdisciplinary teaching, taboo topics

1 Wisława Szymborska

Wisława Szymborska (Kórnik, 1923–Krakov, 2012) je poljska pesnica, ki je ustvarjala v drugi polovici 20. in v začetku 21. stoletja, in ena izmed petih poljskih dobitnikov Nobelove nagrade za literaturo (1996). Poleg nje so jo prejeli še Henryk Sienkiewicz (1905), Władysław Reymont (1924), Czesław Miłosz (1980) in sodobna avtorica Olga Tokarczuk (2019 za 2018). Szymborska je začela pisati in objavljati poezijo s tematično osvobodilnega boja v času druge svetovne vojne. Takoj po vojni sta izšli zbirki *Dłatego żyjemy* [Zato smo živi] (1952) in *Pytania zadawane sobie* [Vprašanja zastavljena sebi] (1954), ki vsebujeta tudi socrealistične pesmi, zaradi katerih je zbirka kasneje opisala kot odsev mladostnega iskanja. Poleg pesmi, napisanih v poetiki socialističnega realizma, pesniški zbirki vsebujeta zametke kasnejših pomembnih tem Szymborske (npr. odnos človeka do živali v pesmi *Cirkuške zveri*). Njena tretja pesniška zbirka *Wołanie do Yeti* [Klicanje Jetija] (1957) velja za njen pravi pesniški debi (Unuk 2019: 519). V času življenja je Szymborska izdala dvanajst pesniških zbirk. Posthumno je izšla nedokončana trinajsta pesniška zbirka in nekaj drugih knjižnih izdaj knjižno neobjavljenega gradiva. Pesnica je za svoje literarno delo prejela številne poljske in mednarodne nagrade, mdr.: Goethejevo nagrado (1991), Herderjevo nagrado (1995), nagrado poljskega PEN-a (1980 in 1996), Nobelovo nagrado za književnost (1996) in državno odlikovanje red belega orla (2011).

1.1 Szymborska v slovenščini

Prvič je v slovenščini v knjižni obliki izšel izbor pesmi Szymborske z naslovom *Semenj čudežev* (1997) v prevodu Rozke Štefan in Jane Unuk. Nikolaj Jež je prevedel zbirko *Trenutek* (2005), drugi izbor pesničinega dela z naslovom *Ključ* je prevedla Jana Unuk (2014), leta 2019 pa je izšla knjiga *Radost pisanja* z zbranim delom Szymborske, ki vsebuje pesmi iz vseh njenih pesniških zbirk (iz prvih dveh samo izbor), vojno poezijo in posthumno objavljene pesmi. Prevod in spremno besedo, ki predstavi značilnosti pesničinega stila, njeno življenje in delo v kontekstu poljske literarne zgodovine, je pripravila prevajalka Jana Unuk.

1.2 Pesniški stil

Eden od glavnih principov poezije Szymborske je čudenje v najširšem pomenu besede (Unuk 2019: 515). Pesnica se ograjuje od političnih in ideoloških tem in svojo pozornost usmerja na drobne elemente vsakdana, ki jih opiše iz nenavadnega zornega kota. Pesem se pogosto zaključí s presenetljivo poanto. »Vsaka pesem Wisławe Szymborske je zaključena celota z lastnim problemom, njegovo osvetlitvijo in pogosto ambivalentno ali paradoksalno razrešitvijo« (Unuk 2019: 516). Njene pesmi so pretežno kratke, slog je zgoščen, preprost in lahkoten. Hkrati je njen jezik poln pogosto težko prevedljivih besednih iger, prikritih pomenov, pomenskih premikov in neologizmov. Pomembna je igra z jezikom, ki ustvarja večpomenskost. Zapletenih metafor ne uporablja. V posameznih pesmih se pojavi stilizacija na druge besedilne vrste (npr. intervju) ali na stil iz starejših obdobj poljske poezije (Unuk 2019: 528, 529).

Osrednji tematski sklopi njene poezije so: a) živa in neživa narava ter preizpraševanje človekovega odnosa do njiju; b) bivanjska tema človekovega odnosa s svetom; c) pojavi in predmeti; č) ljubezenska tema; d) likovna umetnost (Unuk 2019: 525).

2 Szymborska v učnem načrtu in učbenikih

Trenutno veljavni učni načrt, v katerem se, kot bomo videli v nadaljevanju, pojavi pesem Szymborske, je bil sprejet leta 2008, torej pred izdajo *Ključa*

in *Radosti pisanja*. Od njunega izida lahko za šolsko obravnavo izbiramo pesmi iz celotnega pesniškega opusa. V nadaljevanju članka se bom sklicevala na pesmi, ki so prevedene v *Radosti pisanja*.

2.1 Učni načrt in učbeniki

V aktualnem *Učnem načrtu za slovenščino v splošnih, klasičnih in strokovnih gimnazijah* (Poznanovič Jezeršek idr. 2008) se Wisława Szymborska pojavi pri svetovni književnosti v drugi polovici 20. stoletja. Navedena je v razdelku »obvezna in prostoizbirna besedila« pod točko »obvezna besedila«. Poleg Szymborske so za poševnico navedeni še Sylvia Plath, Octavio Paz, Paul Neruda, Leopold Sedor Senghor in Jacques Prevert. Učitelj lahko izbere kateregakoli od navedenih avtorjev in delo, ki mu je pripisano. Če se odloči za Szymborsko, ki je navedena kot prva, učni načrt v obravnavo predpisuje pesem *Radost pisanja*.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo v »Katalogu potrjenih učbenikov« in »Seznamu učbenikov« med potrjenimi učbeniki za slovenščino – književnost v tretjem letniku gimnazijskega izobraževanja navaja (po abecednem redu naslovov): *Berilo 3*, *Umetnost besede*; *Branja 3* in *Svet književnosti 3* (Zavod Republike Slovenije za šolstvo b. d.). Szymborska je s pesmijo *Radost pisanja* umeščena v vse tri. V nadaljevanju bom najprej predstavila pesem, potem pa bom sledila vrstnemu redu iz »Seznama učbenikov« in predstavila obravnavo Szymborske v vsakem izmed njih.

2.2 Radost pisanja

Pesem »Radost pisanja« je bila objavljena v pesniški zbirki *Sto pociech* (1967). V berilih se zbirka pojavlja pod slovenskim naslovom »Veliko veselja«, v prevodih Jane Unuk v zbirki *Radost pisanja* je naslov preveden v »Do solz te nasmeji«. Naslov, ki je uporabljen v učbenikih, je iz prevođa polonistke Rozke Štefan. Pesem združuje temo pisanja kot ustvarjanja imaginarnega sveta s temo živali in človekovega odnosa do njih. Lirski subjekt je pesnik/pisatelj, ki ustvarja svet, v katerem teče »napisana srna« skozi »napisani gozd« in beži pred lovci. Lirski subjekt pa ima kot ustvarjalec srne, lovcev in celotnega pesniškega sveta zmožnost lovce ustaviti, preden srno ubijejo (Szymborska 2019: 157–158).

2.3 Berilo 3, *Umetnost besede* (2009)

Berilo *Umetnost besede* pri obravnavi poezije Szymborske vsebuje več spremnega besedila kot ga vsebujejo npr. *Branja*. Kot uvodna motivacija se na začetku pojavita odlomka iz Vodnikove pesmi »Moj spomenik« ter citat Kajetana Koviča. Skupna ideja obeh je zmožnost pesnika, da prek svojega literarnega ustvarjanja postane nesmrten. S tem je napovedana smer interpretacije »Radosti pisanja«, in sicer ideja večnosti pesnikovega dela, ki se razkrije v sklepni kitici. V razlagi pesmi sta pojasnjeni dve ravni besedilnega sveta. Interpretacija se dotakne tudi vseмогоčnosti pesnika pri ustvarjanju fikcijskega sveta (Pavlič idr. 2009: 277–278).

Berilo vsebuje dodatna besedila na zgoščenki. Na njej je še ena pesem Szymborske s temo ustvarjanja – »Ljudje na mostu« – ter pesem angleškega avtorja Teda Hughesa »Lisica v glavi«. »Ljudje na mostu« je pesem iz istoimenske zbirke (*Ludzie na moście*, 1986). Pesem uporablja tehniko ekfraz, kar pomeni, da je literarna reprezentacija likovnega dela, v tem primeru lesoreza japonskega umetnika Hiroshige Utagaweja (Ando) iz druge polovice 19. stoletja. Slovenski naslov lesoreza, uporabljen v učbeniku *Branja 3* (Ambrož idr. 2014: 168), je *Veliki most: Nenadna ploha pri Atakeju* (angl. *Sudden Shower Over Shin-Ohashi Bridge and Atake*, jap. *Ohashi Atake no Yudachi*). Je del serije lesorezov *One Hundred Famous Views of Edo* (*Brooklyn*: ni str.).

Če ima človeško ustvarjanje v »Radosti pisanja« osvobajajočo moč, je v »Ljudih na mostu« drugače. Človek z ustvarjanjem zadržuje trenutek, ki bi sicer že zdavnaj minil, in s tem posega v delovanje narave. Čeprav se ideja pesmi razlikuje, je tema (glavna ali stranska) v obeh večnost umetniškega dela. Tema »Lisice v glavi« je ustvarjanje fikcijskega sveta, vendar je izražena veliko bolj posredno kot v »Radosti pisanja«. Pesem Teda Hughesa je hermetična ter zahtevna za razumevanje in primerjavo. Tako kot »Radost pisanja« vsebuje živalski motiv. Berilo vsebuje še informacije o avtorici ter vprašanja za interpretacijo, ponavljanje in razširjanje znanja (Pavlič idr. 2009: 279).

2.4 *Branja 3* (2014)

V uvodni razlagi je predstavljen stil Szymborske. Tudi tu je glavni interpretativni poudarek na upiranju minljivosti in zadržanju trenutka. V skladu

s tem je v prvih izdajah berila poleg »Radosti pisanja« tudi pesem »Ljudje na mostu«, ki se, kot smo videli, tematsko povezuje z omenjeno centralno idejo interpretacije. Dodana vrednost je bila fotografija lesoreza Hiroshige Utagaweja, ki so si jo dijaki lahko ogledali v berilu. Z opombo je ostala tudi v kasnejših izdajah: »Slika je pesnico navdihnila za pesem *Ljudje na mostu*« (Ambrož idr. 2014: 168). Čeprav je bila po letu 2013 dodatna pesem umaknjena iz berila, jo učitelj še vedno lahko uporabi pri učni uri za razširitev znanja in poglobitev razprave. Sledi sklop vprašanj za vodeno interpretacijo in dodatne dejavnosti. Na koncu so predstavljeni podatki o avtorici (Ambrož idr. 2014: 168–169).

2.5 Svet književnosti 3 (2011)

Tretje berilo vsebuje samo pesem »Radost pisanja«, kot edino izmed beril pa tudi fotografijo odlomka v originalu, kar je njegova dodana vrednost. Nekoliko nepričakovano Szymborsko predstavi v kontekstu koncepta ženske lirike. Avtorji v nadaljevanju sicer razložijo, da pesniško ustvarjanje Szymborske ne predstavlja tipičnega primera ženske lirike, kot takega pa navedejo pesem ruske pesnice Anne Ahmatove. Poleg tega se ta interpretacija v nasprotju s prvima dvema osredotoča na pesniški svet in njegovo ustvarjanje, kar je obogatitev prvih dveh interpretacij. Biografski podatki so v tem berilu predstavljeni na začetku poglavja po alinejah (Kos idr. 2011: 137–139).

3 Medpredmetne povezave

Szymborska v svojih pesmih posega po najrazličnejših motivih in temah, ki so za poezijo pogosto nekonvencionalne (npr. matematični motivi). Ravno zaradi tega je njena poezija primerna za uporabo pri medpredmetnih povezavah pri srednješolskem, pa tudi osnovnošolskem pouku. Pesmi, ki jih bom v nadaljevanju navedla kot primerne za medpredmetne povezave, so vzete iz zbirke *Radost pisanja*. Za lažjo orientacijo bom ob naslovih pesmi v oklepaju navajala strani iz omenjene knjige, na katerih so dotične pesmi.

»Medpredmetne povezave se lahko izvedejo v različne namene in na različne načine, na primer kot motivacija, nadgradnja obstoječega znanja, oblikovanje avtentičnih nalog, projektni dan ipd.« (Poznanovič Jezeršek

idr. 2008: 39). Tako medpredmetno povezovanje predvideva Učni načrt. Krakar Vogel (2011: 274) prenosne strategije medpredmetnega povezovanja deli na znotrajpredmetne, medpredmetne in nadpredmetne aktualizacije. Pesmi Szymborske se lahko uporabijo pri vseh treh vrstah. Prvi dve sta predstavljeni v nadaljevanju poglavja, nadpredmetna aktualizacija pa je nakazana pri predlogu za obravnavo pesmi »Mačka v praznem stanovanju«. Medpredmetno povezovanje vključuje ustvarjalne in poustvarjalne dejavnosti ter spodbuja povezovanje znanj iz različnih disciplin.

Medpredmetne povezave uporabljamo v vseh fazah pouka književnosti, tudi pri obravnavi novih učnih vsebin [...] Shakespeara lahko obravnavamo pri slovenščini, angleščini, italijanščini, zgodovini, informatiki in umetnostni zgodovini (Žbogar 2013: 51).

Pesmi, ki bodo navedene v nadaljevanju, se lahko uporabijo za medpredmetno povezovanje pri dotičnih predmetih, kot tema interdisciplinarne raziskovalne ali poustvarjalne naloge ter kot tema širšega sklopa dejavnosti v okviru tematskega dneva, interesnih dejavnosti ali kulturnih dogodkov.

3.1 Jezikovni pouk pri slovenščini

Znotrajpredmetno povezovanje lahko pri slovenščini izvedemo pri pouku jezika. Pesmi Szymborske, v katerih se pesnica odziva, razmišlja ali ustvarja literarne predelave neumetnostnih besedilnih vrst, lahko uporabimo kot uvodno motivacijo ali izhodišče za diskusijo. S tem odpremo možnost za dodatno perspektivo in kreativno mišljenje pri obravnavi besedilnih vrst. Pesmi, ki jih lahko uporabimo v ta namen, so: »Mali oglasi« (88), »Pisanje življenjepisa« (298) in »Intervju z Atropos« (401).

3.2 Umetnostna zgodovina

Kot je bilo v tem članku že napisano, je tehnika, ki jo Szymborska večkrat uporablja, ekfraz. Zato so njene pesmi primerne za medpredmetno povezavo z umetnostno zgodovino. Pesem »Rubensove ženske« (135) se nanaša na Rubensov in na splošno baročni stil slikarstva. Pesmi, ki se odzivajo na konkretna umetniška dela, pa so sledeče: »Vermeer« (*Mlekarica*; 440), »Breuglovi opici« (*Opici*; 98), »Ljudje na mostu« (*Veliki most: Nenadna ploha pri Atakeju*; 310).

3.3 Zgodovina

Ker Wisława Szymborska pripada generaciji, ki je v mladosti preživela drugo svetovno vojno, se mnoge izmed njenih pesmi navezujejo nanjo. V posthumno izdani zbirki *Črna popevka* so zbrane pesničine mladostne pesmi, ki jih je napisala v času vojne. V skladu s kronologijo nastanka so pesmi iz te zbirke uvrščene na začetek *Radosti pisanja*. Za medpredmetno povezavo z zgodovino pa so primernejše njene kasnejše pesmi, v katerih se k temi druge svetovne vojne vrača. Na zgodovinsko obdobje lirski subjekt gleda s časovne distance in iz nenavadnega zornega kota (osredotoča se npr. na ogledalo, ki je ostalo na edini še stoječi steni v porušeni hiši). Slednji odpira možnosti za premislek in razpravo o pesniških sredstvih in literarni upodobitvi zgodovinskega dogodka.

V pesmi »Hitlerjeva prva fotografija« (290) skozi oči lirskega subjekta opazujemo dojenčka, ki bo kasneje odgovoren za etnično čiščenje in holokavst. V »Ogledalu« (455) se pogled lirskega subjekta v porušenem mestu zoži na eno samo preostalo steno hiše in še bolj na ogledalo na njej. Pesem »Še« (99) upodablja temo holokavsta in rasnega čiščenja z osredotočanjem na imenih, zaradi katerih so ljudje z vagoni odpeljani v koncentracijska taborišča.

3.4 Informatika

Pesem, ki snov jemlje iz najnovejše zgodovine ali kar sodobnosti in jo prikaže iz neobičajnega zornega kota, je »Terorist, gleda« (250). Ta pesem s svojo fabulativnostjo in stalnostjo prostora omogoča medmedialni transfer in poustvarjanje v digitalnem formatu. Učenci lahko pri informatiki (ali v okviru posebne domače naloge ali interesne dejavnosti) pripravijo animacijo te ali katere druge podobno fabulativne pesmi. Primer tovrstnega poustvarjanja pesmi Wisławe Szymborske je animacija pesmi »Punčka vleče prt z mize« (363). Na Youtubeu sta dostopni angleška (Culture.pl 2021a) in poljska različica (Culture.pl 2021b).

3.5 Etika in biologija

Pomembna tema v poeziji Szymborske sta živa in neživa narava. Pesem o neživi naravi je npr. »Pogovor s kamnom« (152), v kateri je humanistični antropocentrizem postavljen na resno preizkušnjo in preizpraševanje.

Poleg te pesmi imata podobno idejo še pesmi »Oblaki« (356) in »Molčanje rastlin« (360). Motivi živali se pojavljajo v mnogih pesmih Szymborske, pesnico najbolj povezujemo z mačkami. Szymborska kritično obravnava človekov odnos do živali in antropocentrizem npr. v pesmih »Cirkuške zveri« (57) in »Verige« (450). Slednja predstavlja svojevrsten primer izvedbe medpredmetnega povezovanja. Vključena je v antologijo *Človek živali in žival človeku v sodobni slovanski poeziji*, ki je nastala na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v okviru projekta *Evropska noč raziskovalcev: Humanistika to si ti* in v sodelovanju s srednjimi šolami. Dijaki Srednje šole za oblikovanje in fotografijo Ljubljana so brali pesmi sodobnih slovanskih avtorjev in pod vodstvom učiteljev na njihovi podlagi ustvarili ilustracije, ki so vključene v antologijo, pesmi so torej »prevedli še v likovni jezik« (Subiotto 2023: 9).

Med pesmimi, prevedenimi v *Radosti pisanja*, sta dve, v katerih Szymborska živo naravo opisuje z uporabo terminologije s področja biologije. V pesmi »Dlan« (454) opiše strukturo človeške dlani, pesem pa ima, kot je značilno za Szymborsko, nenavaden preobrat in zaključek, v katerem iz fiziološke sestave dlani preide na to, kar človek z dlanjo lahko naredi (dobrega in slabega). Majhni morski organizmi pa so osrednja tema pesmi »Luknjičarke« (426). Obe pesmi sta primerni za medpredmetno povezavo z biologijo.

3.6 Matematika

Med prevedeno poezijo Szymborske najdemo dve pesmi z matematičnimi motivi. »Število pi« (270) je igriv opis neskončnega števila in bi ga zato lahko uporabili kot popestritev pri matematiki. »Opazka k statistiki« (371) prek navideznih statističnih podatkov kritično komentira občečloveške lastnosti in obnašanja. Odpira prostor za razpravo in medpredmetno povezavo z matematiko.

4 »Mačka v praznem stanovanju«

Pesem »Mačka v praznem stanovanju« (Kot w pustym mieszkaniu; 330) je bila objavljena v zbirki *Koniec i początek* [Konec in začetek] (1993). Njeno zunajliterarno ozadje je smrt pesničinega dolgoletnega partnerja Kornela Filipowicza in je ena izmed reprezentativnih pesmi Szymborske. Glavna

tema pesmi je smrt, ki je, kot je značilno za Szymborsko, predstavljena na neobičajen in ne antropocentričen način. Lirski subjekt je tretjeosebni in v osrednjem delu pesmi ni človeški ampak mačji. Tema smrti je oblikovana in prikazana prek mačje perspektive. Pesnica nasprotuje antropocentrizmu in odda glas živali, s čimer širi bralčevo perspektivo in zmožnost empatije.

Hkrati pa mačja perspektiva omogoča distanco, zaradi katere se tabu temi smrti lahko približamo z manjšo čustveno vpletenostjo. Takšna obravnava teme odpira možnost za širšo diskusijo ter pogovor o smrti, tako v srednji kot osnovni šoli. Osnovnošolski učitelji izkazujejo večjo naklonjenost prek poetoloških postopkov bolj posrednemu prikazu smrti (Višček 2014: 71). To kaže, da je za problemsko nadpredmetno obravnavo teme tako besedilo bolj dobrodošlo. Ker gre za večno aktualno temo, ki je hkrati tabu, obravnava pesmi omogoča problemski pristop in možnost za aktualizacijo z vidika izkušenj dijaka. Istočasno z vživljanjem širimo literarno empatijo in damo dijaku priložnost, da se na varen način sooči s smrtjo.

V nadaljevanju bom predstavila predloge za obravnavo pesmi »Mačka v praznem stanovanju« v srednji šoli. Pripravila sem tri sklope z različnimi poudarki. Pri oblikovanju učne priprave za šolsko uro učitelj lahko uporabi enega izmed treh sklopov ali poljubno izbira posamezne točke iz dveh ali vseh treh sklopov ter tako oblikuje vsebinsko bolj raznoliko obravnavo pesmi in pesnice.

Sklop 1: Zunanja zgradba in stil:

- Kdo govori in kdo gleda?
- Tip lirskega subjekta. Perspektiva.
- Pesniška sredstva, stil Szymborske.

Prvi sklop vsebuje iztočnice za obravnavo pesmi z vidika stila. Poseben poudarek je na tipu lirskega subjekta in perspektivi, na kar se lahko neposredno navežemo pri obravnavi po iztočnicah iz tretjega sklopa. Kakor pri vsaki pesmi, lahko dijaki vadijo prepoznavanje pesniških sredstev ter se pogovarjajo o njihovem namenu in učinku. Učitelj ob navezavi na ugotovitve dijakov predstavi pesniški stil Szymborske. O njem sem na kratko pisala v prvem delu tega članka, natančneje pa ga je analizirala Jana Unuk v spremni besedi k *Radosti pisanja*, iz katere sem črpala pri predstavitvi pesnice.

Sklop 2: Wisława Szymborska:

- Posnetek avtoričinega branja pesmi *Mačka v praznem stanovanju* v poljščini (Sebastian Kudas 2013).
- Avtorica, njeno življenje in delo.
- Umestitev v literarno zgodovino (svetovna književnost 2. polovice 20. stoletja).
- Poljska. Kaj vemo o Poljski. Zahodnoslovanske književnosti, kaj poznamo. Poljska književnost.
- Nobelova nagrada. Kaj je, za kaj se jo podeljuje, kateri literati so jo prejeli? Katere avtorje poznajo dijaki. Pogovor.

Drugi sklop raziskuje pesem z vidika avtorice. Usmerjen je k natančnejšemu spoznavanju pesnice, njenega življenja in dela ter umestitvi v manj znano a po številu govorcev drugo največjo slovansko nacionalno književnost. Ker imajo dijaki v okviru šolskega pouka malo priložnosti za spoznavanje slovanskih književnosti z izjemo ruske (in seveda slovenske), jim je vredno predstaviti še druge slovanske književnosti, ki so v posameznih zgodovinskih obdobjih sooblikovale slovenski kulturni oz. literarni prostor. Poljska književnost je npr. poleg hrvaške edina slovanska književnost z izoblikovano renesanso v književnosti. Dubrovniška renesansa je v Učnem načrtu za slovenščino uvrščena med pojme, povezane s posameznimi obdobji (Poznanovič Jezeršek idr. 2008: 20). Obe renesansi pa se s primkoma glavnih predstavnikov pojavita le na zemljevidu v učbeniku *Svet književnosti 1* (Kos 2001: 182).

Kot uvodno motivacijo pri tem sklopu učne ure predlagam predvajanje posnetka z avtoričinim branjem pesmi »Kot w pustym mieszakaniu«. Potem ko so dijaki Szymborsko slišali in videli, jo lahko predstavimo ter zgodovinsko in geografsko umestimo. Na koncu lahko spregovorimo o Nobelovi nagradi za književnost in Nobelovi nagradi na splošno. Z dijaki se lahko pogovorimo o aktualnem dobitniku Nobelove nagrade za književnost ali o nagrajencih, ki jih poznajo oz. so del učnega načrta.

Sklop 3: Notranja zgradba in tema smrti

- Motivi, tema, zunajliterarna snov.
- Kako na bralca vpliva perspektiva mačke? Zakaj taka perspektiva? Kako učinkuje?
- Zveza med perspektivo in temo smrti.

- Tabu teme.
- Pogovor o smrti. Kako je predstavljena v drugih obravnavanih literarnih delih. Misli učencev. Razprava.

Tretji sklop zajema iztočnice za pogovor o temi in problematiki smrti. Vsebinsko obravnavo pesmi začnemo z analizo notranje zgradbe. Dijaki določijo motive in temo pesmi, učitelj pa razloži, kaj je zunajliterarna snov pesmi (smrt avtoričinega partnerja). Na isti način lahko do teme pridemo prek analize lirskega subjekta in perspektive ter doživljanja pesmi dijakov. Pogovorimo se o tem, kako smrt človeka (lastnika) doživlja mačka. Pogovorimo se, kaj so tabu teme in zakaj je o njih treba govoriti.

Z dijaki lahko dalje razvijamo temo smrti. To lahko naredimo primerjalno ob primerih iz drugih obravnavanih literarnih del (pri Szymborski sta taki tudi npr. »Vsakomur kdaj« in »Nagrobnik«), pri čemer izhajamo iz perspektive, ki je v obravnavani pesmi specifična. Dijaki lahko delijo svoje misli in tako razvijajo zmožnost pogovora o družbeno občutljivi temi, ki je lahko tudi osebno boleča. Prek ustreznega pogovora – na katerega se moramo seveda dobro pripraviti in upoštevati, da je lahko za dijake, ki so se že soočili s smrtjo bližnjega, travmatičen – omogočimo razširitev perspektive. Pesem je mogoče uporabiti tudi pri medpredmetni povezavi s psihologijo.

5 *Psalm*

Pesem »Psalm« (242) je bila leta 1976 objavljena v zbirki *Wielka liczba* [Veliko število]. Pesem se ukvarja s politično delitvijo sveta na države, njeno arbitrarnostjo in nenaravnostjo. To počne tako, da na videz privzema stališče, po katerem so prav politične meje tiste, ki so pravilne, in vse, kar jih krši, je v prestopku. Kršijo pa jih npr. oblaki, ptice, žuželke, sipa, puščavski pesek, megla in zvezde, za katere ni mogoče določiti, kateri državi svetijo in s tem pripadajo. Kot vidimo, avtorica temo zopet oblikuje prek neobičajne perspektive. Navajeni smo misliti o mejah kot nečem nenaravnem a hkrati neizogibnem. Szymborska nas spomni, kako absurde so politične meje z vidika narave, ki jih ne bo nikoli upoštevala.

Pri obravnavi pa ne moremo iti mimo naslova, ne da bi ga tematizirali in se pogovorili o povezavah med psalmom kot literarno obliko in pesmijo

Szymborske, ki ima prvo za naslov. Tadeusz Nyczek (2000: 78) je zapisal, da je »Psalm« Szymborske pravzaprav antipsalm. Tako kot biblični psalmi se začne z invokacijskim vzvikom »O!«, temu pa ne sledi nagovor boga, temveč pesem – po interpretaciji Nyczka – prevzame obliko pritožbe, ki jo dlakocepski uradnik piše nadrejenemu. Nyczek (2000: 79) pesem postavlja v zgodovinski kontekst Poljske ljudske republike (1944–1989; polj. Polska Rzeczpospolita Ludowa, PRL), ki je bila del sovjetskega imperialističnega bloka. Uradnik, ki piše pritožbo, je predstavnik komunistične administracije. Szymborska v pesmi uporablja elemente jezika komunistične propagande. Uradnikova pritožba izraža ozemeljske težnje sovjetskega bloka, hkrati pa absurdnost komunistične administracije v PRL, ki so jo v drugi polovici 20. stoletja tematizirali tudi drugi poljski avtorji (npr. Sławomir Mrożek v drami absurda *Policaji*).

Pesem je mogoče obravnavati tudi brez zgodovinskega konteksta, saj je primerna za aktualizacije izven interpretacije Nyczka. Pri tem lahko uporabimo iste iztočnice kot so navedene v prvih dveh sklopih pri »Mački v praznem stanovanju«. Lahko se pogovarjamo o razlogih za razmejevanje sveta in o nastanku držav. Zanimivo se zdi pesem osvetliti s postkolonialnega stališča. Meje nekdanjih kolonij so ravne črte, ki niso le absurde (kot vse meje) z vidika narave, ampak nesmiselne tudi z vidika razdeljenih narodov (možna medpredmetna povezava z geografijo in zgodovino). Pogovarjamo se lahko o arbitrarnosti in spreminjanju meja (slovenska zgodovina v okviru različnih državnih tvorb). Z aktualizacijo pa se skoraj moramo posvetiti vojnim konfliktom, ki so z vojnama v Ukrajini in na Bližnjem vzhodu tudi za današnje dijake vedno bolj aktualni. Vojne zanje niso več stvar preteklosti in prostorske oddaljenosti in so tema, ki v šoli ne bi smela biti tabuizirana in prepuščena zgolj vplivom medijev in socialnih omrežij.

6 Zaključek

Wisława Szymborska je pomembna in večkrat nagrajena sodobna poljska pesnica. Njen pesniški stil je lahkoten in igriv. Njena perspektiva je antiantropocentrična. V berilih *Umetnost besede* in *Branja* je pesem »Radost pisanja« obravnavana na podoben način in povezana s pesmijo »Ljudje na mostu«. Berilo *Svet književnosti* je pri obravnavi pesnice

specifično. Pesmi Szymborske so primerne za medpredmetne povezave z zgodovino, umetnostno zgodovino, biologijo, etiko, matematiko in informatiko ter za znotrajpredmetno povezavo pri pouku jezika. Pesem »Mačka v praznem stanovanju« je za obravnavo zanimiva zaradi uporabljene specifične perspektive mačke in tabu teme, ki omogoča problemski pristop. Iz istih razlogov je za pouk književnosti v srednjih šolah primeren tudi »Psalm«.

Viri

Ambrož, D., Degan-Kapus, M., Kenda, J. J., Krakar-Vogel, B., Novak-Popov, I., Štrancar, M., Torkar-Papež, K. in Zupan Sosič, A. (2014). *Branja 3: Berilo in učbenik za 3. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol*. DZS.

Ambrož, D., Degan-Kapus, M., Krakar-Vogel, B., Novak-Popov, I., Štrancar, M., Torkar-Papež, K. in Zupan Sosič, A. (2002). *Branja 3: Berilo in učbenik za 3. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol*. DZS.

Culture.pl. (2021a, 16. marec). *A Little Girl Tugs at the Tablecloth' by Wisława Szymborska* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=46qb7XcqfEg>

Culture.pl. (2021b, 16. marec). *„Mała dziewczynka ściaga obrus“ – czyta Wisława Szymborska* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=XAd_VPzVM2o

Kos, J. (2001). *Svet književnosti 1*. Obzorja.

Kos, J., Virk, T. in Kocijan, G. (2011). *Svet književnosti 3*. Obzorja.

Pavlič, D., Smolej, T., Pezdirc Bartol, M., Lah, K., Lenaršič, B. in Perko, J. (2009). *Umetnost besede 3: Berilo 3: učbenik za slovenščino – književnost v 3. letniku gimnazij*. Mladinska knjiga.

Sebastian Kudas. (2013, 3. februar). *Wisława Szymborska czyta wiersz „Kot w pustym mieszkaniu“* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=HtzS8_63cRM

Subiotto, N. (ur.). (2023). *Človek živali in žival človeku v sodobni slovanski poeziji*. Založba Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/9789612971236>

Szymborska, W. (2019). *Radost pisanja* (J. Unuk, prev.). Mladinska knjiga.

Literatura

Brooklyn Museum. (b. d.). *Sudden Shower Over Shin-Ohashi Bridge and Atake (Ohashi Atake no Yudachi)*, No. 58 from One Hundred Famous Views of Edo. <https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/121666>

Krakar Vogel, B. (2011). Razvijanje kulturne zmožnosti pri pouku književnosti. V S. Kranjc (ur.), *Meddisciplinarnost v slovenistiki* (Obdobja 30, str. 271–277). Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (b. d.). *Seznam učbenikov*. <https://ucbeniki.cobiss.si/books>

Nyczek, T. (2000). *22x Szymborska*. Tower Press.

Poznanovič Jezeršek, M., Križaj Ortar, M., Krakar Vogel, B., Končina, M., Kravica, S., Hedžet Krkač, M., Virk, T., Židan, S. in Ambrož, D. (2008). *Učni načrt: Slovenščina: Gimnazija; Splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf

Unuk, J. (2019). »Vsaka pesem se imenuje začudenje ...«. V W. Szymborska, *Radost pisanja* (str. 515–530). Mladinska knjiga.

Višček, S. (2014). Stališča učiteljev do problemskih besedil pri pouku književnosti. *Revija za elementarno izobraževanje*, 7(2), 63–80.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo (b. d.). *Učbeniki*. <https://www.zrss.si/ucbeniki-in-ucila/ucbeniki/>

Žbogar, A. (2013). *Iz didaktike slovenščine*. Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.